

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Григорак А.К.

аспірант,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОБРАЗУ МИЛОСТИВОГО БЛУДНИКА В УКРАЇНСЬКІЙ ІКОНОГРАФІІ СТРАШНОГО СУДУ

Питання українського іконопису давно привертало увагу дослідників. Український іконопис досліджується в історичному, мистецтвознавчому та філософському аспектах у роботах провідних фахівців цих галузей (В. Александрович, П. Білецький, М. Федак, М. Гелитович, П. Жолтовський, І. Химка, Л. Бережна, К. Маркович, Л. Міляєва, Ю. Мицик, В. Овсійчук, В. Откович, С. Плохій, В. Свенціцька, О. Сидор, Ф. Уманцев, та ін.).

В. Піщанська зазначає, що іконопис – особливе явище в історії української культури, для якого характерно збереження канонічного інваріанту, але з одночасною його трансформацією на всіх рівнях естетики ікони, починаючи з мови символів, орнаменталістики, колористики, що зумовлює стилістику і дає можливість виділити ікону як окреме, своєрідне художнє явище, як окремий тип ікони [3, с. 19].

Іконографія Страшного Суду заслуговує на окреме дослідження, адже є однією з провідних і водночас найскладніших тем в іконописі, будучи цікавою як за своїм мистецьким змістом, так і богословсько-ідейним наповненням. Порівняно з іншими іконами в Страшносудних іконах автори більше вдавалися до творчої інтерпретації сюжету, зокрема, жанрових сцен, де поряд із богословською ідеєю, виносили на осуд глядача панівні моральні погляди тогочасного суспільства.

Найдавніші відомі зразки цієї тематики знаходяться на стінописах Михайлівського монастиря і Кирилівської церкви в Києві, та в мініатюрі «Київського псалтиря» 1397 р.

З XV століття на українських іконах Страшного Суду між раєм та пеклом зображується оголена фігура людини, прикованої до стовпа між пеклом і раєм, як ілюстрація до церковного «Прологу» на 12 серпня: «Слово про якогось блудника, іже милостиню творив, а блуду не остася». Це, так званий, «милостивий блудник», котрий роздавав багато милостині бідним, але ціле своє життя прожив в гріху блуду, його доля після смерті, як про це розповідається в Пролозі, була відкрита затворнику. У видінні він побачив ангела, котрий з'явився цьому блуднику і сказав, що за гріх блуду він недостойний, щоб увійти в рай, однак, через своє милосердя він не може піти і до пекла.

Фігура милостивого блудника займає значне місце в композиції іконопису Страшного Суду, вона детально опрацьована, образ наділений спокоєм, а образи грішників, які направляються в пекло, навпаки, сповнені трагізму. Як підкреслював М. Покровський, Милостивий блудник в іконописі починає з'являтися в сцені «Страшний суд» в XVI-XVII століттях, а з другої половини XVII століття цій фігурі відводиться досить значне місце в композиціях монументального живопису [4, с. 38].

Побуває думка, що милостивий блудник на іконі є праобразом чистилища, тобто символізує душу, розташовану між раєм і пеклом [2, с. 345]. Однак така ідея суперечила б самій православної ідеології. Про вплив церковної унії та нової ідеології на догмат чистилища теж говорити важко, оскільки зазначений сюжет на українських землях з'являється вже у XV ст. на Мшанецькій іконі, тобто раніше запровадження унії. Окрім цього, фігура блудника присутня з XVI ст. і на російських іконах Страшного Суду, які малювалися згідно чітких церковних канонів і мало реагували на зовнішні впливи.

Досить ґрунтовно ідею ототожнення блудника з чистилищем спростувала Л. Бережна. Дослідниця наголошує, що даний фрагмент не має ніякого відношення до католицького чистилища, оскільки: по-перше, в католицькій іконографії після Страшного Суду «третє місце» буде ліквідоване. По-друге, в західно-європейській традиції в цілому чистилище зображалося приміщенням в вогняному озері, а не прив'язаною до стовпа людиною. Тому найвірогідніше образ милостивого блудника у православної іконографії мав дещо інше значення [1, с. 461].

Виходить, що образ милостивого блудника може втілювати в собі надію на Божу милосердність, завдяки молитвам і поминанням живих родичів цієї людини. Слід також звернути увагу на місце розташування блудника в Страшносудній композиції. Як знаємо, процес митарств на іконах Страшного Суду розвивається знизу вгору, адже душі, проходячи митарства, підіймаються все вище і вище. Милостивий блудник знаходиться внизу ікони, тобто він ніби ще чекає на свої митарства, а з іншого боку надіється на милість Господню. Слід розуміти, що цей образ з'явився на іконах не випадково, а побутовав спочатку в писемних джерелах. І можливо, аналізуючи сам текст з Прологу, іконописець не так хотів акцентувати увагу на невизначеному місці для образу милостивого блудника, скільки на його гріху блуда, раптовій смерті, доброму серцю і молитві за душу померлого, яка може допомогти. На іконах у образі милостивого блудника зроблений акцент не на жаху того, що відбувається Суд, а на покаянні та милосерді до грішника, який кається. Цей символічний образ вказує на те, що ніякою милостинею не викупити скверни блуду. Його образ показує проміжний стан між грішником і праведником, вводячи в композицію ікони Страшного Суду нову оцінку особистості, наділеної протиріччями, а також надію на прощення людських гріхів.

Список використаних джерел:

1. Бережная Л. «Одесную» и «Ошуюю». Русские и русинские православные иконы «Страшного Суда» на рубеже эпох / Л. Бережная // Человек между Царством и Империей:

Сб. Материалов международной конференции / РАН. Ин-т человека Под ред. М.С. Киселевой. – Москва, 2003. – С. 461.

2. Паславський І. Уявлення про потойбічний світ і формування поняття чистилища в українській середньовічній народній культурі / І. Паславський // Записки НТШ: Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1994. – Т. 228. С. 343-356.

3. Піщанська В. М. Українська барокова ікона в художніх колекціях Дніпропетровщини: типологія та своєрідність : автореф. дис... канд. культурології: 26.00.01 / Піщанська Вікторія Миколаївна ; Таврійський національний ун-т ім. В.І. Вернадського. – Сімф., 2009. – 20 с.

4. Покровский Н. В. Страшный суд в памятниках византийского и русского искусства / Н. В. Покровский. – Одесса, 1887. – 235 с.

Мамро Я.Г.

студент,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

АРХІВ НОВИХ АКТІВ У ВАРШАВІ – ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ

Архів нових актів, один з трьох польських центральних державних архівів, який почав свою діяльність відповідно до постанови Юзефа Пілсудського від 7 лютого 1919 року «Про організацію державних архівів» [3, с. 182]. Створений був під назвою «Військовий архів». Він був підпорядкований Міністерству релігійних конфесій та народної освіти та повинен був забезпечити збереження документів німецьких і австрійських окупаційних властей 1915-1918 років. Спочатку військовим архівом керував Анджей Войтковський, делегований на роботу в Департамент державних архівів Міністерства релігійних конфесій і народної освіти. В кінці 1919 року керівником архіву став Юліуш Ренке, якого у 1922 році замінив Вінценті Лопачинський, а в листопаді 1924 року архів очолив Юзеф Стояновський.

Йозеф Стояновський звернувся з проханням про внесення змін до статуту і назви установи, оскільки в той час вже існували два військових архіву. Військовий архів офіційно існував до 30 червня 1930 року. 1 липня того ж року Йозеф Стояновський був призначений директором Архіву нових актів, який був створений на базі Військового архіву. Через зміну характеру архіву, його основне завдання полягало в зборі і зберіганні документів, створених в результаті діяльності центральних державних установ. В грудні 1930 року Архів історичних актів був зобов'язаний передати документи центральних державних установ створених після 1914 року [2, с. 1]. У той же час урядова комісія направила свої документи в Архів нових актів, а в 1930-1931 роках документи почали передавати и інші державні архіви. У будівлі на вул. Довга 13 Архів нових актів функціонував до 1934 року. Однак через невеликий розмір приміщення – вже з 1930 року документи частково почали переміщати у Форт Сокольничого в Жолібожі.